

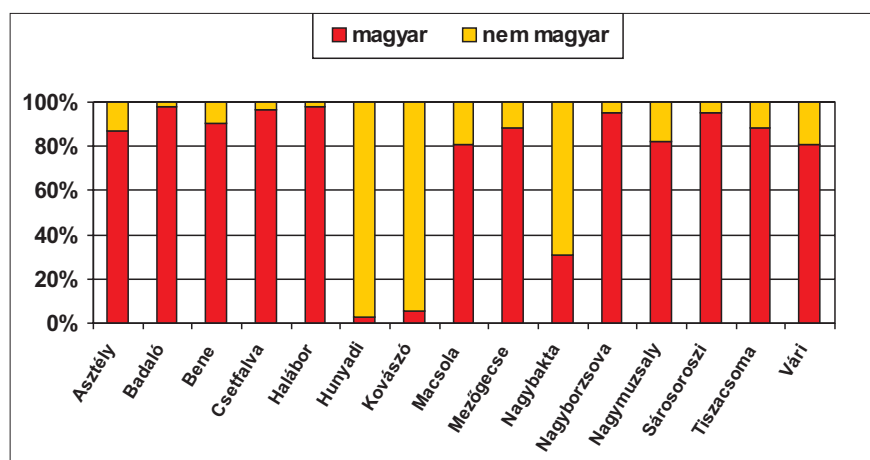
AZ IDENTITÁS VIZSGÁLATA KÁRPÁTALJA BEREGI MIKORÉGIÓJÁBAN

Geszi Zsófia – Pákay Viktória

Tanulmányunkban a beregi mikrorégió magyarságának identitását vizsgáljuk. 2003-ban és 2004-ben három alkalommal jártunk az adott területen, ahol községi adatlapokat, kérdőíveket vettünk fel a kulturális élet és a magyar identitás témakörében. Ezeket fényképes dokumentációkkal és interjúkkal egészítettük ki, amelyeket többek között helyi kulturális szakemberekkel, járási vezetőkkel készítettünk.

A TERÜLET BEMUTATÁSA

Az általunk vizsgált mikrorégió Beregszásztól délre fekvő terület, melyet délről a magyar határ és a Tisza határol, valamint a Beregszász–Tiszaújlak főútvonal és vonzaskörzete. Ez 15 falut jelent, amelyek közigazgatásilag a beregszászi járáshoz tartoznak. Nagybakta, Hunyadi és Kovászó kivételével magyar többségűek. A vallást tekintve elsősorban reformátusok élnek ezen a területen, egyedül Tiszacsoma görög katolikus többségű. Tiszacsoma filiája Macsola és Mezőgecse.

1. ábra
A magyarság aránya a beregi mikrorégió falvaiban

A területet jobban megismerve a kapcsolatrendszerek és a közlekedés tükrében két kisebb egységet lehet elkülöníteni. Az egyik a főút menti települések csoportja, pl. Nagymuzsaly, Bene, de ide tartozik még Csetfalva és Sárosoroszi is. Ezeknek a falvaknak jó a közlekedésük, a főút mellett a vasútvonal is erre halad, ez biztosítja az itt élő emberek mobilitását. Nemcsak a járási székhely, Beregszász érhető el könnyen számukra, hanem Tiszaújlak vagy Nagyszőlős is, ami a piac és a kereskedelem miatt fontos az ott élőknek.

A másik csoportot az elzártabb, határ menti területek alkotják, pl. Macsola, Tiszacsoma, Mezővári, Badaló. Ezek a falvak egy elágazás nélküli mellékút mentén fekszenek, amelyeket csupán néhány rendszeres buszjárat köt a városhoz.

A MAGYAR IDENTITÁS MEGNYILVÁNULÁSI FORMÁI

A magyar identitás több szinten érhető tetten: a közösség és az egyén szintjén. A közösségi szinthez tartoznak a kulturális élet megnyilvánulási formái, a kollektív rítusok, kulturális tradíciók. A közösségi identitás szerves részét képezik a szimbólumok és azok értelmezési lehetőségei. Az egyéni identitás nyilvánul a nyelvhasználatban, a magyar igazolványhoz való viszonyban, és jól tetten érhető a verbális sztereotípiákban.

AZ IDENTITÁS KÖZÖSSÉGI SZINTJE

Kulturális élet

Kárpátalja kulturális – és természetesen gazdasági, társadalmi, politikai – életének szempontjából az 1989-es év fordulópontot jelentett. A '89 előtti kulturális élet meghatározó jellemzője, hogy a különböző programokat, tevékenységeket, a közművelődés különböző formáit (néptáncsoport, énekkar, zenekarok stb.) áthatalta a kommunista ideológia. Az aktív kulturális élet hátterét, intézményrendszerét az állam biztosította, a rendezvények tartalmát és formáját központilag meghatározta, a helyi közösségeknek kevés beleszólásuk volt a kulturális élet alakulásába. A finanszírozásban gyakran fontos szerepet játszott a kolhoz is, amely különböző kulturális csoportokat működtetett.

A Szovjetunió szétesése után, az ukrán állam létrejöttével a korábbi kulturális intézményrendszer összeomlott, az állami finanszírozás jelentősen csökkent. Ennek következtében a művelődési házak működtetésére nem vagy alig jutott pénz, az épületek állagmegóvása elmaradt, ezért a kultúrházak többsége igen rossz állapotban van, alig alkalmas funkciójának betöltésére. Jól példázza ezt a folyamatot a beregi régió legnagyobb művelődési házának sorsa Tiszacsomán, amely egyre több problémával küzd: nincs fűtés, beázik, rohad a padló, penészedik a fal, így a hatalmas épület nagy része használhatatlan. Még rosszabb helyzetben van Mezővári. Itt az árvíz elmosta a kultúrházat, és azóta

sincs pénz az újjáépítésére, ezért a kulturális eseményeket az iskolában vagy a zeneiskolában tartják. A kulturális intézmények rossz állapota mellett legalább annyira fontos probléma a megfelelően képzett szakemberek hiánya, ami nagyban befolyásolja a rendezvények minőségét is. Nincsen magyar nyelvű, modern szemléletű szak- és továbbképzés, nehezen hozzáférhetőek új segédanyagok, pl. a nemzeti ünnepekhez kapcsolódó énekek, vers és prózaszövegek, színpadi jelenetek szöveggönyve, tánckoreográfiák. Ezért gyakran a jól bevált sémákhoz nyúlnak vissza egy-egy ünnep, esemény megszervezésénél.

„Viszont érződik valahol, nem is olyan valahol, hogy is mondjam, nem is a stílusban, nem is annyira a tartalomban, inkább a formában ezeknek a besulykolt évtizedeknek a hatása mai napig. [...] Ámbátor, mivelhogy bizonyos beidegződéseket az illetékeseknek mai napig nem sikerült levetkőzni, ezért a mostani rendezvények is egy picit ebbe a stílusba tendálnak. Értem alatta, hogy külsőségekben a békebeli szovjet idők markáns stílusa több mint fellelhető.”

Annak ellenére, hogy formailag sokat megőriztek a szocialista kultúrpolitika által diktált elemekből, az elmúlt 15 évben fontos változások zajlottak le a kulturális élet terén. A központi irányítás megszűnésével egyre jelentősebbé vált a helyi önszerveződés, és létrejöttek olyan szervezetek, amelyek nagy szerepet vállalnak a lokális és regionális magyar rendezvények megszervezésében. Ilyenek például a KMKSZ (Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség), a Rákóczi Szövetség, a Pedagógus Szövetség, a Cserkész Szövetség stb.

A helyi erők bevonása előfordul a finanszírozás terén is, egyes rendezvények alkalmával (pl. falunap) megjelennek a vállalkozók mint szponzorok. Új pénzügyi forrást jelentenek a magyarországi pályázati lehetőségek.

Korábban nem volt lehetőség a magyar nemzeti ünnepek megtartására, mára azonban ezek váltak a legfontosabb ünnepekké. Ezen belül is március 15-ének és augusztus 20-ának van kiemelkedő szerepe. Az általános magyar nemzeti ünnepeken kívül legalább ennyire hangsúlyosak a regionális ünnepek, amelyek a magyar történelemnek Kárpátaljához, a kárpátaljai területekhez kapcsolódó eseményeire emlékeztetnek. Ilyen a július elején Tiszaújlak határában megtartott „Turul-ünnepség”, az ősz folyamán Tiszacsomán megrendezett honfoglalási emlék-ünnepség, valamint a szovjet lágérbe elhurcoltakra való megemlékezés, amelyet minden faluban novemberben tartanak.

A magyar nemzeti és regionális ünnepek mellett jelen vannak még az iskolákban, művelődési házakban megrendezett egyéb ünnepségek. Ezeknek a többsége már korábban is létezett (ilyenek például a nők napja, anyák napja, gyereknapi), és ezekhez kapcsolódik helyenként, mint új jelenség, a Valentin-napi ünnep.

Ezen a vidéken a népszokások nagy része már kikopott, néhány hagyományos ünnepi alkalom – például a farsangi és szüreti mulatság – azonban még őrzi emléküket. Ezek az ünnepek azonban inkább csak nevükben, mintsem tartalmukban vagy formájukban emlékeztetnek az egykori népszokásokra. Az igény azonban megvan a hagyományápolásra és hagyományteremtésre. A hagyományteremtés egyik jó példája az egyre népszerűbbé váló falunapok megrendezése. A hagyományos falusi ünnepek alkalmak háttérbe szorulásával a kö-

zösségi együttlét színterei megváltoztak, visszaszorultak – ennek helyét vette át például a falunap. A falunapokon a hagyományos elemek (felvonulás, az ételek és az étkezés kiemelt szerepe) mellett megjelennek újítások is, mint például a „tátika” vagy a mazsorettek felvonulása. Ezeken a rendezvényeken erőteljesen érződik a populáris kultúra hatása, amely a magyarországi kereskedelmi televíziók műsoraiból táplálkozik.

„Tehát ez a tátika, ami tetszik mindenkinek, amit a tévébe látnak. És tetszik nekik egy szám, hasonlít is rá, és akkor szól a magnó, alá megyen a magnó, és akkor a gyerekek a színpadon ugyanazt csinálják. Mondjuk a Kozsót imádják, van, aki a Zámbo Jimmyt, még a parókát is meg kell vegye a szülő, mert ő az akar lenni.”

A hagyományápolás jellegzetes példái egyrészt a tárgyi kultúra elemeinek megőrzésére irányuló tevékenységek: hímzőkör, gyékényszövés és -fonás, másrészt a szellemi kultúra felelevenítése. A népszokások közül egy emelkedik ki ezen a területen, a betlehemezés, amely egyre hangsúlyosabb identitástényezővé válik Kárpátalján.¹ Ez főleg annak köszönhető, hogy évente megrendezik Beregszászon a Kárpátaljai Betlehemes Találkozót, és az ott helyezést elért csapatok a budapesti betlehemes találkozón is részt vehetnek. Ez a tény adott ösztönzést arra, hogy több faluban (Csetfalva, Macsola, Mezővári) is visszanyúljanak ehhez a hagyományhoz. A beregszászi találkozón való részvétel a szereplőkben életre hívja és erősíti a közösségükhöz kapcsolódó lokális identitást, a budapesti találkozón azonban már kárpátaljai identitást képviselnek.

A közösség tudatos öndefiníciós törekvései megjelennek a kulturális eseményekben, elsősorban a magyar nemzeti és regionális ünnepekben. Ezek a rendezvények kiválóan alkalmasak a magyar identitás reprezentálására, és gyakran szimbolikus terekben történnek (például Honfoglalási emlékpark, Turul-emlékmű), felhasználva a nemzeti szimbólumokat. A részvétel erősíti a helyi közösség kohézióját, a kitüntetett időben és térben zajló rítus lehetővé teszi, hogy az emberek intenzívebben megéljék nemzethez való tartozásukat, magyarságukat. Az ünnepek identitásmegőrző funkciót töltenek be, és reprezentálják a magyar kulturális és történelmi tradíciókat; a közös múlt felidézése aktivizálja és összeköti a közösség tagjait.²

SZIMBÓLUMOK

Az egyes közösségek különböző helyszíneket, tárgyakat emelhetnek szimbólummá. Ezek hordozhatnak tágabb, akár nemzeti szinten szimbolikus tartalmakat, de vannak, amelyeknek csak az adott közösségben van jelentésük. Kárpátalján azok a terek váltak jelképpé, amelyek kifejezik a magyar történelemhez, a magyarsághoz való tartozást.

¹ Hasonló identitásmegőrző szerepe van a betlehemezésnek a Délvidéken is. Ambros 2004, 117–125 és Szőke 2004, 127–137.

² Bindorffer 1996, 22.

Szimbolikus terek: emlékművek, emléktáblák

Azok az emlékhelyek, amelyeket a magyar történelem egy-egy kiemelkedő eseményének tiszteletére állítottak, a határon túli magyarság számára nemcsak az adott történelmi tényt reprezentálják, hanem egyúttal kapcsolódási pontot is jelentenek az egész magyar nemzethez.³

Kárpátalja egyik legfontosabb magyar emlékhelye a tiszaujlaki Turul-emlékmű, ami földrajzilag ugyan kívül esik az általunk vizsgált mikrorégió határán, de az évente megrendezett ünnepeken a beregszászi járás falvai is nagy számban képviselik magukat, nemcsak nézőként, hanem fellépőként is. A Turul-emlékmű a Kárpátalján igen élénk Rákóczi-kultuszhoz kapcsolódik, a Rákóczi-szabadságharc első győztes csatájának emlékére állították 1903-ban.

A beregi mikrorégió legújabb és legjelentősebb emlékhelye a tizacsomai Honfoglalási Emlékpark. A falu határában 1986-tól kezdték feltárni a honfoglalás kori magyar temetőt, melynek helyén 1996-ban emlékparkot avattak. Az emlékhely szimbolikus, szent tér, amelyet a szobrok és egyéb jelképek is kifejeznek. Az emlékművön, amely egy tizacsomai születésű művész, Csirpák Viktória alkotása, honfoglalás kori motívumok találhatók. Az alkotó ezzel is követi a Magyarországon is divatos nemzeti szimbolikát, melyet kopjafákkal tovább hangsúlyoz. Az egész magyarsághoz való tartozást erősíti az emlékművön látható kolomp, amelyet a művész erdélyi származású férje adományozott a falunak. Az emlékmű két oldalán Árpád fejedelem és Szent István faszobra áll. A parkot ösvény határolja, amely az ezeréves magyar határt mintázza. Külön érdekessége, hogy ezt a területi adottságok miatt valójában nem lehet látni, de a helyiek mindig felhívják erre a látogatók figyelmét.

A park több szinten reprezentálja a magyarságtudat kifejeződését. A megjelenített jelképi világ a magyar nemzethez való tartozást képviseli. A Honfoglalási Emlékpark ugyanakkor kiemeli Tizacsomát a régióból, az itt tartott ünnepekre nemcsak a faluból és szűkebb régióból, hanem Kárpátaljáról és az anyaországból is jönnek vendégek. A tizacsomaiak számára a park a lokális identitás fő elemévé vált, büszkeséggel tölti őket el, saját magyarságuk bizonyítékát és kifejeződését látják benne.

Szinte minden faluban található az elhurcoltaknak, a háborúban elesetteknek, a lágerek áldozatainak emlékére állított emlékművek. A falvak szimbolikus térszerkezetében fontos helyet foglalnak el ezek az emlékművek; általában a település központjában állnak, hiszen a helyi történésekre, az ott élt emberekre utalnak. A kilencvenes évekre volt jellemző az a törekvés, hogy emléktáblát állítsanak a magyar történelem és kultúra nevezetes alakjainak, akik az adott településen megfordultak. Rákóczi-emléktáblát találhatunk például Mezőváriban, Csetfalván, Esze Tamás-emléktáblát Mezőváriban, Széchenyi-emléktáblát Csetfalván, Petőfi-emléktáblát Badalón, Móricz Zsigmond-emléktáblát Csetfalván stb.

³ Papp 2003a, 280–294.

Műemlékek

Az utóbbi évtizedben létrehozott emlékhelyek mellett szimbolikus tartalmuk van a templomoknak, történelmi műemlékeknek is. Néhány, Magyarországon is számon tartott műemléki templom emblematikussá vált, s így a magyar kultúrához és történelemhez kötődik a kárpátaljai területet. A kárpátaljai régió mellett a saját település jelképe is egy-egy templom, például Csetfalván, Benén, Mezőváriban.

Szimbolikus tárgyak

Zászló

A szimbolikus tárgyak közül a legjelentősebb a zászlók használata, ezen belül is a magyar zászlóé. A községházán, az iskolákban, tehát az intézményekben az ukrán mellett a magyar zászló is mindenhol megtalálható. Igazi szimbolikus jelentéstartalmat a magyar nemzeti és regionális ünnepek alkalmával nyernek.

Ezen a területen nem jellemző, hogy a templomokban nemzeti zászlót tegyenek ki, kivéve Csetfalvát, ahol 2004 őszétől látható egy magyar zászló. Ez a Rákóczi Szövetség helyi vezetőjének kezdeményezésére történt, aki erdélyi útja során látott erre példát, amelyet követendőnek tartott. A csetfalvi Rákóczi Szövetségnek több saját zászlaja is van, amelyeken a Rákóczi-hagyomány és a csetfalvi jelképek (templom harangtornya) ötvöződnek. De ezek a zászlók csak annak a szűk körnek hordoznak különböző jelentéstartalmakat, amely megalkotta. Az egész faluközösség nem azonosul olyan mértékben ezekkel a szimbólumokkal.

Kiemelkedő funkciója van a tiszacsomai millenniumi zászlónak. Kárpátalján egyedül Tiszacsoma kapott 2000-ben a magyar államtól ilyen zászlót, amelyet a honfoglalás kori temető és a Honfoglalási Park nemzeti jelentősége miatt ítéltek oda a falunak. A zászló a görög katolikus templomban kapott helyet, így nemzeti tartalma kiegészül a szakrális funkcióval.⁴ A zászló vallási jelentőségét erősíti az is, hogy a templomi körmenetek alkalmával is használják.

„Magyar ruha”

Ezen a vidéken a tradicionális népviselet soha nem volt díszes és reprezentatív, és az itt élő emberek hamar ki is vetkőztek. Már a két világháború között megjelent az az igény, hogy a magyarságukat a viseletben is kifejezzék. Ekkor honosodtak meg az úgynevezett „magyar ruhák”.

⁴ A vallási és nemzeti tartalom összefonódása figyelhető meg a vajdasági Bácskossuthfalván is, ahol a millenniumi zászló a református templom kiemelkedő helyén található. Papp 2003b, 7–22.

„Hát fehér, bő ráncos, akkor kis mellény hozzá. Magyar, szóval ilyen lobogós ujsa, gumi benne, és arra is vót nemzeti szalag, az alján a ruhának körül. Vót az a nemzeti szalag téve, piros blúz hozzá, piros kötő, azon is körül vót a nemzeti szalag, úgy vótunk a lányok. Úgy a nagylányok, mint az izé. A fiúk meg lobogós ingbe, lobogós ingbe, bő gatyába, bő gatyába és fekete mellény rajtuk és a kalapjukon mindegyiknek nemzeti szalag vót kötve.”

A nyolcvanas években, amikor reneszánszukat élték a különböző néptánc-csoportok, citerazenekarok, népdalkörök, megfelelő ismeretek hiányában – hasonlóan a két világháború közötti időszakhoz – magyar ruhát „kreáltak”. Többségében ezeket használják ma is a kiemelkedő ünnepi alkalmakkor.

AZ IDENTITÁS EGYÉNI SZINTJE

Nyelvhasználat

Felméréseinkből az derült ki, hogy ezekben a falvakban kevesen beszélnek ukránul vagy oroszul. Etnikailag homogénnek számít ez a terület, ezért az embereknek a mindennapi kapcsolatrendszerükben a saját falusi közegükben nincsen szükségük az ukrán nyelv ismeretére. A magyar többségű falvakban élő ukránok (vagy ruszinok) többsége ért és jól beszél magyarul.

Az ukrán (orosz) nyelv ismeretében generációs különbségek figyelhetők meg. A legidősebb korosztály egyáltalán nem beszél idegen nyelveket. A középgeneráció tagjai, ha egyáltalán beszélnek valamilyen nyelvet, akkor inkább az orosz, a fiatalabb generáció viszont az ukránt beszéli. Az ukrán/orosz nyelvet leginkább azok ismerik, akik letöltötték katonai szolgálatukat, illetve akik ukrán/orosz oktatásban vettek részt. Azok számára is elengedhetetlen a nyelv ismeret, akik a közigazgatásban vagy olyan munkahelyen dolgoznak, ahol napról napra szükség van az állam nyelvére.

E falvak lakóinak alig van ismeretük az ukrán kultúráról, történelemről; amennyit tudnak, azt az általános iskolai tanulmányaikból merítik. Ukrán nyelvű kulturális élet gyakorlatilag nincsen, ezért a magyarok között élő ukrán gyerekek is a magyar nyelvű kulturális csoportokba járnak. Az ukrán sajtótermékeket, médiát nem követik figyelemmel, ez alól kivételt jelenthetnek az ukrán kereskedelmi rádióadók, amelyek a zenei kínálatuk miatt népszerűek a magyar fiatalok körében is. A tévénézési szokások tekintetében nincsenek generációs különbségek, legkedveltebbek a magyarországi kereskedelmi csatornák,⁵ ezzel szemben a rádiózási szokások korosztályfüggők: az idős és középgeneráció elsősorban a Kossuth rádiót, míg a fiatalabbak a kereskedelmi rádiókat részesítik előnyben. A kereskedelmi média show-műsorai, sorozatai hamar érdeklődésre találtak, és hatottak a szórakozásról, szórakoztatásról alkotott képre (lásd Tátika). A háztartások többségébe eljut valamilyen kárpátaljai magyar nyelvű újság.

⁵ A Duna Televízió és az M2 – mivel csak műholdvevő antennával fogható – csak nagyon kevés háztartásban nézhető.

A nyelvhasználat színterei

A családi és falusi közegben a magyar nyelv domináns használata jellemző, eltekintve néhány vegyes házasságtól, ahol mind a két nyelv használata megszokott. Városi környezetben, amíg egyszerűbb, a mindennapi élethez kapcsolódó tevékenységet végeznek (helyi utazás, piacozás stb.), a beregi magyarok könnyen elboldogulnak a magyar nyelvvel is. Beregszász az utóbbi évekig magyar többségű város volt, és a mai napig is magyar kulturális központ. Amikor azonban hivatalos ügyeket kell intézni, vagy kórházi ellátásra szorulnak, gyakran kényszerülnek arra, hogy ukrán nyelven szólaljanak meg.⁶ Ez azonban a többségnek komoly problémát okoz az ukrán nyelvismeret hiánya miatt.

A beregi mikrorégió lakosai saját közegükben, családi vagy falusi szinten pozitívan élik meg a magyarságukat, büszkék az anyanyelvükre, nemzeti hovatartozásukra, azonban amikor kilépnek ebből a védett közösségi térből, a nyelvtudás hiánya, valamint a nyelvhasználat bizonytalansága miatt a saját etnikumhoz fűződő pozitív viszonyulás meggyengül. Kiszolgáltatottnak érzik magukat, és szembesülnek kisebbségi létük hátrányaival.

AZ ANYAORSZÁGHOZ VALÓ VISZONY, A MAGYARIGAZOLVÁNY

Az anyaország megítélésében kettősség figyelhető meg: egyrészt igen erős kötődés, ami tetten érhető a magyarigazolványt kérők magas számában is, másrészt a keserűség és csalódottság a magyarországiak hozzájuk való viszonya miatt.

A magyarigazolványt Kárpátaljáról igényelték a legtöbben: 148 000 magyarból 110 000-en nyújtottak be kérelmet. Átlagosan a falusi lakosság 80%-a adta be igényét.⁷ Az általános vélekedés szerint a magyarigazolvány olyan dokumentum, amellyel bizonyíthatják magyarságukat önmaguk és a magyarországiak számára.

Erős érzelmi kötődés figyelhető meg a magyarigazolvánnyal kapcsolatban, de a használatának van praktikus oldala is. Az érzelmi kötődés és a praktikum szempontjából jelentős generációs különbségek vannak, amelyet az 1. táblázat foglal össze.

Legerősebb az érzelmi kötődés az idős generációnál, akik a legtöbbet megélték abból, hogy mit jelent kisebbségi létben élni. Ezért nekik a magyarigazolvány különösen fontos önigazolás. De ők azok, akik az igazolvány nyújtotta kedvezményeket a legkevésbé tudják igénybe venni. *„Ezzel próbáljuk meg inkább igazolni saját magunk számára is a magyarságunkat. Sok nyugdíjas is megcsináltatta, annak ellenére, hogy nem tudják kihasználni.”*

⁶ Tiszaújlaki felmérés is igazolja azt, hogy a hivatalokban, bankokban, az orvosi ellátásban, vendéglátásban az ukrán nyelv válik egyre dominánsabbá. Karmacsi 2003, 347–374.

⁷ Bakancsos László, a KMKSZ járási vezetőjének személyes közlése alapján.

1. táblázat

A magyarigazolvány használata a generációk szempontjából

	Érzelmi kötődés	Használat
Nyugdíjasok	nagyon erős	soha vagy ritkán, utazásra
Középgeneráció	erős	utazás, munkavállalás, szakmai jellegű program. Férfiak jobban kihasználják
Fiatalok	erős	tanulás, támogatás, utazás, munkavállalás

A közép- és fiatal generáció számára több gyakorlati haszna van, elsősorban a Magyarországon történő utazás és munkavállalás, tanulás és kedvezmények igénybevétele szempontjából.

A magyarigazolvány lehetőségét a többség gesztusértékűnek tartja a magyar állam részéről a határon túliak felé, azonban a magyarországiakkal kapcsolatban nagyon sok személyes rossz tapasztalatuk van. Nemcsak Ukrajnában, hanem Magyarországon is meg kell élniük kisebbségi létüket. A konfliktusok elsősorban a munkavállalás során érzékelhetők. Többször kell azzal szembesülniük, hogy nem tekintik őket teljes értékű magyaroknak, „leukránozzák” őket. *„Mi meg tudtuk tartani a magyarságunkat. Magyarországon a külföldiekkel barátkoznak, mi nem kellünk nekik. Lenéznek minket, azt mondják, ukránok vagyunk.”*

A magyarságukhoz való viszonyuk kifejeződik a verbális sztereotípiákban is, amelyekben látványosan megnyilvánul etnikai hovatartozásuk érzelmi vetülete.

„Én magyar vagyok, engem ebből ki nem vernek.” „Mi is csak magyarok vagyunk, magyarnak születünk.” „Mindig borzongással tölt el, ha a magyar Himnusz hallom. Mindig büszkeséggel jelentettük ki, hogy magyarok vagyunk.”

A verbális sztereotípiákban megfogalmazódik az a gondolat is, hogy a magyarországiak és a határon túliak kötődése nem azonos mértékű, válaszul arra, hogy őket gyakran lenézik.

„Magyarabbak vagyunk a magyarnál.” „Nekünk itt nehezebb magyarnak lenni, mint nálatok.”

Általános vélekedés a határon túli magyarok körében, hogy Magyarországon magyarnak lenni nem jelent nehézséget, míg a kisebbségi létben ennek vállalása – különösen a múltban – jelenthetett konfliktust. Éppen ezért a kisebbségben élő magyarok sokkal mélyebben élik meg magyarságukat.⁸

JÖVŐKÉP – TÚLÉLÉSI STRATÉGIÁK

A beregi mikrorégióban, annak ellenére, hogy magyar többségű terület, jelen van a félelem az elukránosodástól. A legtöbb állás betöltésének feltétele az ukrán nyelv ismerete, ezért a helyi munkaerőpiacon az ukrán anyanyelvűek lényegesen előnyösebb helyzetben vannak. Az ukránok hamar „pozícióba” kerülnek, háttérbe szorítva a magyarokat. Ezért az ukrán nyelv ismerete a magyarok számára nagy lehetőség arra, hogy könnyebben találjanak munkát

⁸ Medvecz 2003, 97–110.

Kárpátalján, ezzel megelőzve az elvándorlást és a szegregációt, ami a magyarság fogyásához vezet.⁹ Az általános munkanélküliség, a rossz gazdasági helyzet arra kényszeríti elsősorban a férfiakat, hogy családjukat otthon hagyva Magyarországon vállaljanak munkát. Ez a családi élet szempontjából komoly problémákat vet fel, mert meglazul a családtagok közti kapcsolat, megváltozik a család szocializációs szerepe, és a hosszan távol maradó férfiak kiesnek a falu kommunikációs hálójából.

A helyi értelmiségi elit – felismerve ennek a folyamatnak a veszélyeit – abban látná a megoldást, hogy helyben teremtsék meg a magyarság számára a jobb életfeltételeket. Kétféle életstratégia körvonalai rajzolódnak ki ebben a régióban. Az első a Magyarországon és más határon túli vidékeken is népszerű falusi turizmus fellendülése. Térségünkben ennek fő központja Bene. Néhány más faluban, például Nagymuzsalyon és Csetfalván is kezdik meglátni az ebben rejlő lehetőségeket. Ez összefüggésben van azzal, hogy Magyarországon most kezdik felfedezni Kárpátalját, és felértékelődnek a helyi nevezetességek, műemlékek és a beregi táj. A turizmus megjelenése egyben visszaigazolás is az itt élők számára, és ez ösztönzést ad a helyi vezetőségnek, hogy nagyobb gondot fordítson a műemlékvédelemre. Benén és Csetfalván például magyarországi támogatással felújították és újracsindelyezték a templomot.

A helyben megmaradás másik stratégiája a határon átnyúló kistérségi együttműködés. Ez a kezdeményezés Tiszacsoma vezetőségétől indult, és lényege, hogy négy magyarországi és négy kárpátaljai település alkosson egy kistérséget. 1920 előtt ez a nyolc falu¹⁰ gazdaságilag, kulturálisan, ökológiailag egy egységet képezett a beregi térségben, s ez az ott élők emlékezetében a mai napig is elevenen él. A kistérségi együttműködés létrehozásával a közös múltat szeretnék új-jáéleszteni. Első lépésként Tiszacsoma felvette a testvértelepülési kapcsolatot Csarodával, és 2004 őszén a honfoglalási ünnepség alkalmával együttműködési megállapodást írtak alá. A szerződés értelmében Csaroda hozzájárul az iskolai könyvtár fejlesztéséhez. Az együttműködés további formája lehet az, hogy ez a térség közösen pályázik európai uniós forrásokra a terület fejlesztéséhez.

Érdekes módon összetartozásuk bizonyítékát egy falucsúfolóban látják: „*Gecse, Csoma, Macsola, Márok, Papi, Csaroda, Asztély, Surány, Tákos, ez a kilenc város, haj de igen sáros*”. Ez a versike, amely egykor még szégyellnivaló volt, napjainkban pozitív értéktartalommal telítődött.

ÖSSZEGZÉS

Tanulmányunkban azt vizsgáltuk, hogy a beregi mikrorégióban az identitás milyen szinteken nyilvánul meg. Az identitás közösségi és egyéni szintjeit járjuk körbe, megvizsgáltuk, hogy ezek komponenseinek milyen identitás-megőrző és -elmélyítő szerepük van.

⁹ Karmacsai 2003, 347–374.

¹⁰ Eredetileg ez kilenc falut jelentett, de Márok és Papi ma már egy település.

Megállapíthatjuk, hogy a beregi mikrorégióban élőknek hármasszintű identitás-tudatuk van: magyar, kárpátaljai és lokális. Nem lehet feltétlenül elválasztani egymástól őket, e három identitás együtt határozza meg az egyén és a közösség öndefinícióját. Egy földrajzilag jól körülhatárolható területet kutattunk, amit mikrorégióként értelmeztünk, de a domináns identitásforma nem a „beregi”, hanem meghatározóbb a „kárpátaljai magyar”.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ambrus Vilmos 2004. A betlehemezés szerepe az identitás megőrzésében. In Verebélyi Kincső (szerk.): *Szabad-e bemenni betlehemmel?* Budapest, ELTE BTK Folklore Tanszék.
- Bindorffer Györgyi 1996. *Identitás kettős kötésben. Etnikai identitás és kulturális reprezentáció a dunabogdányi svábok körében.* Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete. MTA PTI Etnoregionális Kutatóközpont Munkafüzetek 13.
- Karmacsai Zoltán 2003. Tiszaújlak lakosságának identitásmutatói. In: Bakó Boglárka (szerk.): *Lokális világok. Együttélés a Kárpát-medencében.* Budapest, MTA Társadalomkutató Központ.
- Medvecz Andrea 2003. Egy kárpátaljai mélyinterjú felmérés tapasztalatairól. Adalékok a régió magyarsága identitás-tudatának alakulásához. *Acta Beregsasiensis. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Közleményei*, 3. szám, III. évfolyam.
- Papp Richárd 2003a. „Mindennapi kenyérünk”. A millennium jelentései Zentán. In Kozma István – Papp Richárd (szerk.): *Etnikai kölcsönhatások és konfliktusok a Kárpát-medencében.* Budapest, Gondolat – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
- Papp Richárd 2003b. Rítus és nemzet a vajdasági magyar kisebbségi kultúra tükrében. In Kovács Nóra – Szarka László (szerk.): *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és identitás kérdésköréből II.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Szőke Anna 2004. A vajdasági betlehemezés sokszínűsége. In Verebélyi Kincső (szerk.): *Szabad-e bemenni betlehemmel?* Budapest, ELTE BTK Folklore Tanszék.

SUMMARY

Identity in the Transcarpathian Bereg region

This article examines questions of identity among the Hungarian inhabitants of a microregion south of Beregszász in the Carpathian Ukraine (Transcarpathia). Our research was based on questionnaires and interviews about national identity including cultural life and collective symbols as well as personal emotions. We could distinguish three levels of self-definition: a general Hungarian, a regional (Transcarpathian), and a local identity, that is the affection towards one's own village. The Bereg region is geographically defined and there is no microregional identity, the dominant kind of identity being “Hungarian in Transcarpathia”.